

Εισαγωγή

Ήταν Σάββατο και το ημερολόγιο έδειχνε 6 Μαΐου του 1876, όταν όχλος μουσουλμάνων κατέσφαξε στο Σαατλί τζαμί της Θεσσαλονίκης τον επίτιμο πρόξενο της Γερμανίας Ερρίκο Άμποτ και τον Γάλλο πρόξενο Jules Moulin. Αφορμή στάθηκε η απαγωγή μιας νεαρής χριστιανής σλαβομακεδόνισσας, της Στεφάνας, από το σιδηροδρομικό σταθμό Θεσσαλονίκης την προηγούμενη μέρα, πιθανότατα από ομάδα Ελλήνων που ήθελαν να αποτρέψουν τον εξισλαμισμό της. Η σφαγή αυτή συντάραξε τη Θεσσαλονίκη και την Ευρώπη ενώ παράλληλα επέδρασε πολύ αρνητικά στις σχέσεις της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας με τις Μεγάλες Δυνάμεις της εποχής.

Η εξιστόρηση των συμβάντων θα γίνει σε χρονολογική σειρά και θα κινηθεί γύρω από τρεις βασικούς άξονες. Η αφήγηση ξεκινά από το χωριό της Στεφάνας, η οποία αποτελεί τον πρώτο κεντρικό θεματικό άξονα του βιβλίου, και πραγματεύεται τις σχέσεις που είχε αναπτύξει εκεί, την εικονική ή μη απαγωγή της στις 3 Μαΐου του 1876 και την άφιξή της στη Θεσσαλονίκη το βράδυ της 5^{ης} Μαΐου. Ο δεύτερος θεματικός άξονας της αφή-

γησης αφορά όλα τα γεγονότα που διαδραματίστηκαν την επομένη, 6 Μαΐου του 1876, με αποκορύφωμα τη σφαγή των προξένων. Τέλος, ο τρίτος θεματικός άξονας του βιβλίου αναφέρεται στις συλλήψεις, στις ανακρίσεις καθώς και στις τιμωρίες που επιβλήθηκαν σε κάποιους από τους ενόχους ενώ εξετάζει και την εμπλοκή ορισμένων αξιωματούχων.

Η διάρθρωση του πρώτου θεματικού άξονα στηρίζεται σε λίγα εξακριβωμένα στοιχεία, τα οποία ωστόσο φαίνεται πως σχετίζονται έμμεσα με τη σφοδρότητα των γεγονότων που ακολούθησαν. Όσον αφορά τους λόγους που οδήγησαν τη Στεφάνα στο να θέλει να αλλαξοπιστήσει και για το πώς έφθασε στη Θεσσαλονίκη έχουν διατυπωθεί δύο εκδοχές, όπως αυτές προκύπτουν μέσα από την υπάρχουσα βιβλιογραφία (προξενικές εκθέσεις, ανακρίσεις κ.ά.). Είναι χαρακτηριστικό ότι ακόμα και οι αναφορές των προξένων για το συγκεκριμένο θέμα στηρίζονται κι αυτές κυρίως σε φήμες. [*André Gide: Η μυθοπλασία είναι ιστορία που θα μπορούσε να έχει συμβεί*].

Ο δεύτερος θεματικός άξονας αφορά όλα τα γεγονότα που

Ο Ερρίκος Άμποτ σε νεαρή ηλικία (*Νέα Αλήθεια*, 27 Απριλίου 1940).

Οικογένεια Άμποτ

Πατριάρχης της οικογενείας ήταν ο Βαρθολομαίος Άμποτ (-1817). Ο γιος του Γεώργιος Φρειδερίκος (1778-1852) είχε επτά αγόρια και δύο κόρες από δύο –ή κατ' άλλους από τρεις– γάμους. Ο πρωτότοκος γιος Ροβέρτος (Μπάμπης) (-1874) παντρεύτηκε την Αικατερίνη Ηρακλείδου (1814-1903). Το ζεύγος απέκτησε πέντε παιδιά: τον Αλφρέδο (1836-1921), τον Ερρίκο (1839-1876), τον Εδμόνδο (1852-1884), τη Λιζέτα (σύζυγο του Κώστα Χατζηλαζάρου, εξαδέλφου του Περικλή και κατοίκου Βόλου) και τη Μαίρη (σύζυγο του Jules Moulin). Άρα ο Ερρίκος Άμποτ και ο Moulin ήταν κουνιάδοι, αφού ο Moulin παντρεύτηκε την αδελφή του Ερρίκου.

Ερρίκος Άμποτ (1839-1876), χαϊδευτικά Χαρίτος ή Χάρης, δευτερότοκος γιος του Ροβέρτου Άμποτ. Το 1870 παντρεύτηκε την Άννα Καραθεοδωρή, κόρη του γιατρού του σουλτάνου και αδελφή του πρεσβευτή της Πύλης στις Βρυξέλλες Στέφανου, γόνο μιας από τις σπουδαιότερες ελληνικές οικογένειες της Κωνσταντινούπολης. Όταν δολοφονήθηκε, την άφησε χήρα στα 27 της χρόνια χωρίς να έχουν αποκτήσει παιδιά. Επαγγελματικά ασχολήθηκε με τις τεράστιες δασικές εκτάσεις που διέθετε η οικογένειά του στον Όλυμπο, εφοδιάζοντας με ξυλεία ναυπήγησης τους Άγγλους, ενώ δραστηριοποιήθηκε και στο εμπόριο καπνών προμηθεύοντας τα λεπτά καπνά του Βαρδάρη στο αυστριακό μονοπώλιο καπνού. Ανέλαβε πρόξενος της Γερμανίας (ή πιο σωστά της Πρωσίας) το 1871. Σύμφωνα με την εφημερίδα *Ερμής*, ένα μήνα πριν τη δολοφονία του είχε κάνει στην Κωνσταντινούπολη τη διαθήκη του, με την οποία άφηνε στο ελληνικό αρρεναγωγείο και στο παρθεναγωγείο Θεσσαλονίκης από 100 τουρκικές λίρες στο καθένα.

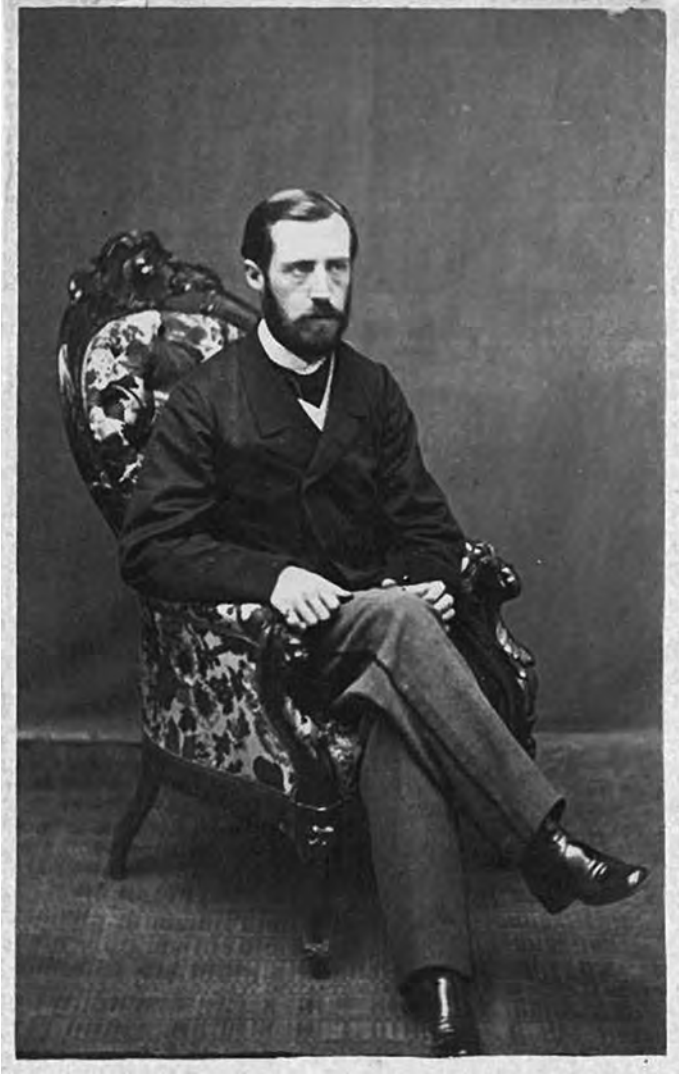

THE LATE MR. HENRY ABBOTT, GERMAN CONSUL AT SALONICA.

THE LATE M. JULES PAUL MOULIN, FRENCH CONSUL AT SALONICA.

Πορτρέτα του Ερρίκου Άμποτ και του Jules Moulin από το φωτογραφείο των Abdallah Frères στο Πέραν της Κωνσταντινούπολης (*The Illustrated London News*, 17 Ιουνίου 1876).

Ο Jules Moulin μαθητευόμενος διπλωμάτης στην Τύνιδα. Η φωτογραφία προέρχεται από το αρχείο της οικογένειας του Cyril Moulin, δισέγγονου του Jules.

Pierre Jules Moulin (1838-1876), γιος γιατρού, από εύπορη παρισινή οικογένεια. Άρχισε τη διπλωματική του καριέρα στο υπουργείο Εξωτερικών στο Παρίσι, συνέχισε ως ακόλουθος στο προξενείο της Τύνιδας, υποπρόξενος στην Αλεξάνδρεια και τέλος το 1869 τοποθετήθηκε στη Θεσσαλονίκη, προερχόμενος από το Σαράγιεβο. Το 1873 παντρεύτηκε τη Μαίρη Άμποτ, αδελφή του Ερρίκου, και απέκτησαν δύο παιδιά. Με το θάνατό του έμεινε χήρα στα 26 της χρόνια, με μία κόρη δύο ετών και ένα γιο μόλις ενός έτους. Δύο μήνες πριν τη δολοφονία του είχε υποβάλει αίτηση για μετάθεσή του στο προξενείο της Βηρυτού. Τιμήθηκε από τη Γαλλία ως Chevalier de la Légion d' Honneur.

συνέβησαν το Σάββατο 6 Μαΐου του 1876 και βασίζεται σε σχετικά εξακριβωμένα στοιχεία που προέρχονται κυρίως από προξενικές εκθέσεις και τις εφημερίδες της εποχής. Παρόλα αυτά και εδώ ακόμη υπάρχουν αντιφάσεις, καθώς ο κάθε εμπλεκόμενος προσπαθεί είτε να αποποιηθεί των ευθυνών του είτε να μεγαλοποιήσει το ρόλο του. Ειδικότερα, οι αναφορές των προξένων της Θεσσαλονίκης διανθίζονται και διαμορφώνονται από τις προσωπικές τους αντιλήψεις αλλά και από τα εκάστοτε γεωπολιτικά συμφέροντα του κράτους που εξυπηρετεί καθένας από αυτούς. Για παράδειγμα, ιδιαίτερη προσοχή απαιτούν οι αναφορές του προξενικού αντιπροσώπου των ΗΠΑ Περικλή Χατζηλαζάρου, όπου παρατηρούνται αρκετές ανακρίβειες, όπως προκύπτει από την αντιπαραβολή των παρεχόμενων πληροφοριών του με τις αντίστοιχες των άλλων προξένων και τις καταθέσεις των μαρτύρων.

Ο τρίτος θεματικός άξονας της αφήγησης ασχολείται με τα γεγονότα που έλαβαν χώρα κατά το χρονικό διάστημα από την 7^η Μαΐου έως την 21^η Αυγούστου του 1876, οπότε και εκτελέστηκαν οι ποινές που είχαν επιβληθεί στους εμπλεκόμενους Οθωμανούς αξιωματούχους. Η περίοδος αυτή χαρακτηρίζεται από την εντονότατη διπλωματική παρέμβαση των κυβερνήσεων της Γαλλίας και της Γερμανίας για την παραδειγματική τιμωρία των ενόχων.

Το βιβλίο αρχίζει με μια γρήγορη ματιά στη Θεσσαλονίκη του 1876 και εμπλουτίζεται με σύντομη ανάλυση του ιστορικού υποβάθρου που επικρατούσε στα Βαλκάνια την εποχή εκείνη. Το τελευταίο κεφάλαιο εξετάζει ορισμένες επιπτώσεις των όσων συνέβησαν στη Θεσσαλονίκη καθώς και τα ιστορικά γεγονότα που ακολούθησαν. Για την καλύτερη κατανόηση του κειμένου συμπεριλαμβάνονται ένθετα με περαιτέρω πληροφορίες και διευκρινίσεις ενώ στο τέλος παρατίθεται Γλωσσάριο με την επεξήγηση των κυριότερων όρων που χρησιμοποιούνταν ευρέως

κατά το δεύτερο μισό του 19^{ου} αιώνα καθώς και Βιβλιογραφία. Οι όροι του κειμένου που περιλαμβάνονται στο Γλωσσάριο, επισημαίνονται με αστερίσκο (*) την πρώτη φορά που απαντώνται. Στο τέλος του βιβλίου υπάρχει επίσης Ευρετήριο των κυριότερων ονομάτων.

Σημαντικότερες πηγές πληροφοριών

Εκτός από τις βοηθητικές πηγές που εμφανίζονται στη Βιβλιογραφία, οι σημαντικότερες πηγές πληροφοριών που χρησιμοποιήθηκαν για τη συγγραφή του παρόντος έργου ήταν οι εξής:

- 1876 [C. 1547] Turkey. No. 4 (1876). Correspondence respecting the murder of the French and German consuls at Salonica. Presented to both Houses of Parliament by command of Her Majesty, London 1876.
[Οι αναφορές του γενικού προξένου της Μεγάλης Βρετανίας John Blunt προς την πρεσβεία στην Κωνσταντινούπολη και το υπουργείο Εξωτερικών στο Λονδίνο, όπως επίσης και αλληλογραφία του υπουργείου Εξωτερικών με διάφορους παραλήπτες].
- The National Archives, Public Record Office, London, United Kingdom, F.O. 78/2495, F.O. 881/2984, F.O. 881/3247, F.O. 881/ 3248.
[Ορισμένα έγγραφα που δεν αναφέρονται στην παραπάνω πηγή].
- University of Birmingham Information Services, Special Collections Department, Papers of Sir John Elijah Blunt, Reference number GB 150 MSo46.
[Σειρά σχετικών προσωπικών εγγράφων του προξένου].
- United States Department of State, «Papers relating to the foreign relations of the United States, transmitted to congress, with the annual message of the president, Turkish Empire», pp. 568-593. December 4, 1876.

- [Οι αναφορές του προξενικού αντιπροσώπου των ΗΠΑ στη Θεσσαλονίκη, Περικλή Χατζηλαζάρου, προς τον πρεσβευτή στην Κωνσταντινούπολη *Maynard Horace*¹].
- Archives Ministère des affaires étrangères - Αρχεία του γαλλικού προξενείου στη Θεσσαλονίκη από τα μικροφίλμ που υπάρχουν στο Μουσείο Μακεδονικού Αγώνα Θεσσαλονίκης (σσ. 63-190).
[Οι αναφορές και η αλληλογραφία του αναπληρωτή προξένου της Γαλλίας στη Θεσσαλονίκη, *Marcel Krajewski*].
 - Annales de la congrégation de la mission ou recueil de lettres édifiantes écrites par les prêtres de cette congrégation et par les fillers de la Charité, tome XLI, année 1876, Paris 1877 (σσ. 403-431).
[Οι λεπτομερείς αναφορές, σε καθημερινή βάση, του ηγουμένου της μονής Λαζαριστών στη Θεσσαλονίκη *Bonetti* προς τον Βορέ, γενικό ηγούμενο στο Παρίσι, καθώς και το ημερολόγιο της μοναχής *H. Rivalland*].
 - Torunoğlu Berke, *Murder in Salonika, 1876: A tale of apostasy and international crisis*, Master's thesis, Department of History, Bilkent University, Ankara, June 2009.
[Έγγραφα των οθωμανικών αρχείων του πρωθυπουργού της Τουρκίας (*Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Osmanlı Arşivi*)].
 - Βακαλόπουλος Απόστολος, «Τα δραματικά γεγονότα της Θεσσαλονίκης κατά το Μάιο 1876 και οι επιδράσεις τους στο Ανατολικό Ζήτημα», *Μακεδονικά*, 2, 1941-1952, σσ. 193-262.
[Η πλέον εμπειριστατωμένη ανάλυση των γεγονότων, που περιέχει πληροφορίες από τα αρχεία του ιταλικού και του αυστριακού προξενείου στη Θεσσαλονίκη].
 - Ο *Ερμής* Θεσσαλονίκης. Όλα τα φύλλα από 24 Απριλίου (π.η.) έως 24 Σεπτεμβρίου (π.η.) του 1876.
 - *La Eroca*. Τρισεβδομαδιαία εβραϊοϊσπανική εφημερίδα που κυκλοφορούσε στη Θεσσαλονίκη από τον Σααδί Λεβή. Ήταν η μοναδική εφημερίδα, μαζί με τον *Ερμή*, που εκδιδόταν στην πόλη. [Φύλλα του *Μαΐου και Ιουνίου 1876*].
 - *La Verdad*, Θεσσαλονίκη 1926 (στα εβραϊοϊσπανικά). Επιφυλλίδα με τον τίτλο: «Η σφαγή των προξένων 5 Μαΐου 1876 - Ιστορική αφήγηση γεγονότων που επακολούθησαν μετά την απαγωγή μιας νεαρής Βουλγάρας». [Πρόκειται για σχετικά ελεύθερη αφήγηση των γεγονότων αλλά αποτελεί χρονολογικά την πρώτη στην ελληνική ιστοριογραφία].
 - *Μακεδονία* Θεσσαλονίκης. «Η παλιά Σαλονίκη - Η σφαγή των προξένων». Σειρά άρθρων από τις 13 έως τις 17 Οκτωβρίου 1927 του δημοσιογράφου Χρίστου Γουγούση.
 - *Νέα Αλήθεια* Θεσσαλονίκης. «Από τη ζωή της παλιάς Θεσσαλονίκης - Η σφαγή των προξένων». Σειρά πέντε φύλλων (από 25 Μαρτίου έως 29 Μαρτίου του 1949) του δημοσιογράφου Νικόλαου Καμμώνα με το ψευδώνυμο *Παππούς*.
Οι ελληνικές προφορικές παραδόσεις, όπως αυτές αποδόθηκαν από τον Χρίστο Γουγούση και τον Νικόλαο Καμμώνα, πρέπει να ληφθούν υπόψη με επιφυλακτικότητα. Σύμφωνα με τον Απόστολο Βακαλόπουλο², «οι φήμες, που ενέπλεκαν ενεργά

Αξιοποιήθηκαν επίσης οι παρακάτω εφημερίδες:

1 Ο *Maynard Horace* (1814-1882) ήταν δικηγόρος, πολιτικός και διπλωμάτης. Ανέλαβε την πρεσβεία των ΗΠΑ στην Κωνσταντινούπολη από το έτος 1875 έως το 1880.

2 Απόστολος Βακαλόπουλος, «Τα δραματικά γεγονότα της Θεσσαλονίκης κατά το Μάιο 1876 και οι επιδράσεις τους στο Ανατολικό Ζήτημα», *Μακεδονικά*, 2, 1941-1952.

μέλη της ελληνικής κοινότητας, επειδή κολάκευαν την εθνική φιλαυτία του ελληνικού πληθυσμού της Θεσσαλονίκης και ανταποκρίνονταν απόλυτα στους μύχιους πόθους των, έγιναν αμέσως πιστευτές και παραδόθηκαν στους μεταγενέστερους ως σήμερα σαν αυθεντικές αφηγήσεις των ιστορικών εκείνων γεγονότων». Το γεγονός ότι ελήφθησαν σχετικά υπόψη οφείλεται στη διαπίστωση ότι με τον ίδιο περίπου τρόπο εξιστορούν τα τεκταινόμενα και οι εβραϊκές πηγές, που δεν είχαν κανένα λόγο να υιοθετήσουν τις ελληνικές θέσεις (*La Verdad*, 1926).

Ευχαριστίες

Για τη συμβολή τους στην ολοκλήρωση του ανά χείρας βιβλίου θα ήθελα να ευχαριστήσω ιδιαίτερα τον καθηγητή Βασίλειο Δη-

μητριάδη και την Κίρκη Γεωργιάδου, η βοήθεια των οποίων υπήρξε πολύτιμη σε θέματα οθωμανικής γλώσσας. Πολλές ευχαριστίες οφείλω στον Τζέκη Μπενμαγιόρ για την ενδελεχή έρευνα στις εβραϊκές πηγές και τις μεταφράσεις από τα εβραϊκά και τα εβραιοϊσπανικά καθώς και στον Ahmet Erdem Tozoğlu για τη σημαντική έρευνα που πραγματοποίησε στα οθωμανικά αρχεία. Ευχαριστώ επίσης τον Ιούλιο Άμποτ, τον Αλέξανδρο Γρηγορίου, τον Ανδριανό Μελισσηνό, τον Cyril Moulin και τον Δημήτριο Σωτήρχο για τις πληροφορίες που μου έδωσαν σχετικά με τις οικογένειες των δύο προξένων, τον Ιάκωβο Μιχαηλίδη για την ιστορική τεκμηρίωση της περιόδου και τη Σοφία Βουτσίδου για τις γλωσσικές υποδείξεις και την επιμέλεια του κειμένου.

